

Gränslandet mellan kompromiss och kontrovers

Den norska vargöverenskommelsen som exempel

Jonas Axelsson¹, Mona Strand & Hans Christian Høyer

The borderland between compromise and controversy – the Norwegian wolf agreement as an example

In this article, the Norwegian wolf agreement is analyzed theoretically as an empirical example of compromises close to controversy. The starting point is that compromises are processual with both formal and informal aspects. A representative of the process perspective on compromises is Martin P. Golding who claims that the following conditions exist for compromise: "communication", "community", "trust", and "moral recognition of the other part". The aim is to investigate how Golding's conditions for compromises are valid, in the borderland between controversy and compromise. Empirical material regarding the formal aspects of the compromise are official documents, and the informal aspects are investigated through newspaper material. The conclusion is that "moral recognition of the other part" and "the form of communication" work linearly as conditions, while "community", "trust" and "the content of communication" work dynamically and non-linearly.

Inledning

Att samhällen präglas av konflikter är något vi påminns om dagligen. Kompromisser är ett känt sätt att mildra dessa – och en tematik som upplevs som särskilt relevant att belysa i en tid med många våldsamma konflikter. Med tanke på att kompromisser är ett så fundamentalt och ofta förekommande fenomen inom politiken, är det förvånande att det både teoretiskt och empiriskt till viss del är outforskat (Bellamy m.fl. 2012; Overeem 2023).

¹ Ett hjärtligt tack till den anonyme granskaren för insiktsfulla, konstruktiva och omfattande kommentarer som varit till stor hjälp för oss. Vi vill också tacka Björn Badersten för en mycket gedigen genomgång av texten.

I denna artikel vill vi utifrån en politisk-teoretisk problematisering av kompromissbegreppet utforska kompromissers natur genom att studera ett exempel på kompromiss – den norska rovdjursöverenskommelsen (*rovdjursforliket*), och närmare bestämt vargöverenskommelsen (*ulveforliket*). Att koppla samman politisk teori med ett konkret politikområde som rovdjurspolitik menar vi är fruktbart. Bland annat är en påfallande avsaknad av tematisering kring konflikten centrum-periferi tydlig inom politisk teori (Herzog 2023). Eftersom rovdjursfrågan är ett typexempel på en fråga där centrum-periferikonflikten aktualiseras, kan en analys av rovdjurspolitiken vara givande. Att på så sätt göra en sammankoppling mellan två skilda forskningsfält leder till att vi av utrymmesskäl inte berör en del annan betydande kompromissforskning, bland annat den som gjorts inom ramen för förhandlingsteori (se till exempel Menkel-Meadow 2010 och Thuderoz 2017).

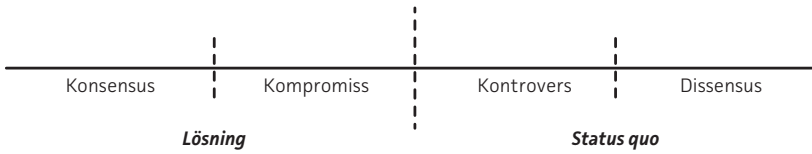
Norsk rovdjursförvaltning har varit ett kontroversiellt ämne under många år. I äldre tider var rovdjur oönskade i norsk natur, och det var ett uttalat mål att rovdjur skulle utrotas. "Lov om Udryddelse af Rovdyr og Fredning af andet Vildt" från 1845 gav utgångspunkten för en omfattande jakt på rovdjur, där staten betalade ut premier för fångade djur. Under de följande hundra åren minskade antalet rovdjur kraftigt och vargen var praktiskt taget utrotad fram till slutet av 1970-talet. Vargen skyddades 1973 och är rödlistad som en kritiskt hotad art.

Återetableringen av vargar var inte oproblematis. Jordbruk och betesnäring hade under många decennier kunnat ta tillvara och anpassa sig till utmarker utan vargar och andra rovdjur. En grundläggande utgångspunkt i den norska rovdjurspolitiken har varit en tvåfaldig målsättning, där man försöker förena dels skyldigheten att värna om förekomsten av rovdjur i den norska naturen, dels önskan om ett livskraftigt jordbruk där bruk av vallbete utgör en viktig del.

Rovdjurspolitik präglas av en särskilt hård retorik i den norska samhällsdebatten. Det samma gäller debatten i Sverige (se till exempel Ekengren 2012; Berg & Solevid 2015). Den mest intensiva debatten handlar om vargar. Skötsel av varg har också varit det område inom rovdjurspolitiken där det varit svårast att nå enighet mellan partierna i Stortinget och där genomförandet av politiska beslut gett upphov till nya utmaningar när det gäller anpassningen till gällande lagstiftning. Så till vida är rovdjursöverenskommelsen ett intressant exempel att analysera med avseende på kompromisser. Därutöver finns det ett värde i att överenskommelsen rent empiriskt blir mer belyst.

Forskningsuppgiften – mellan kompromiss och kontrovers

Det finns ett intressant principiellt gränsland mellan kompromisser och kontroverser. Ett exempel på kompromiss i det gränslandet är just den norska rovdjursöverenskommelsen. En kompromiss förutsätter en konflikt och kan

Figur 1. Konfliktsituationer

aldrig helt bli konsensuell. Bellamy m.fl. (2012) skiljer härvidlag mellan konflikter och konflikters grund. En kompromiss innebär att den manifesta konflikten upphör, men själva grunden för konflikten finns kvar. Weinstock (2013: 540) resonerar på liknande sätt och menar att en kompromiss innebär att de kompromissande parterna *inte* i grunden ändrar sina uppfattningar: "it does not count as a compromise when you change your mind". Man kan också se det som att i en kompromiss får en oenighet en *praktisk* lösning medan en epistemisk oenighet lever kvar (Spang 2023). Bellamy m.fl. (2012) har konstruerat en skala som går från konsensus till dissensus med två mellanlägen: kompromiss och kontrovers. *Konsensus* är en överenskommelse som parterna kan godta utan ånger och besvikelser, och som har uppnåtts genom att parterna har övertygat varandra genom argument. I en konsensussituation har parterna ofta på något sätt förändrat sina mål och principer efter interaktionen med motparten. *Dissensus*, motsatsen till konsensus, kan enligt Bellamy m.fl. (2012) grundas på olika sätt. En grund kan vara ett faktiskt misslyckande, där parter har försökt nå en överenskommelse men inte lyckats. En annan möjlig grund är att parternas önskemål och principer står så långt ifrån varandra att det råder en inkompatibilitet som leder till en helt låst situation.

Mitt i skalan går en skiljelinje mellan "lösningar" och "status quo". På lösningssidan finner vi kompromissen, på status quo-sidan kontroversen. *Kompromissen* har enligt Bellamy m.fl. tre centrala kännetecken. För det första innebär den eftergifter gentemot motparten, för det andra har den ingåtts frivilligt av parterna, och för det tredje upphäver inte kompromissen den grundläggande konflikt som finns mellan parterna. Även om en kompromiss inte innebär att konfliktens grund har upphört, har man dock genom kompromissandet tagit steg framåt i en gemensam utvecklingsprocess. *Kontroversen* påminner, enligt Bellamy m.fl., om dissensus genom att inte nå lösningar. I en kontrovers är man dock beredd att se problemen i vitögat och sträva mot lösningar. Man kan vara oenig om både mål och medel men har inte tappat tron på att överenskommelser kan vara möjliga någon gång i framtiden.

Rovdjursöverenskommelsen behandlas i den norska offentligheten vanligen som en kompromiss och vår utgångspunkt här är att överenskommelsen faktiskt också (åtminstone i någon grad) *är* en kompromiss. Men kompromissen ligger här väldigt nära en kontrovers eftersom norsk rovdjursförvaltning har varit ett stridstema under många år och fortfarande är det.

Bilden av rovdjursöverenskommelsen är emellertid dubbel. Å ena sidan är det en kompromiss som ständigt verkar vara hotad av stridigheter och som bland vissa berörda parter är starkt omtvistad. Å andra sidan är det i en internationell jämförelse anmärkningsvärt att det ändå gått att nå en överenskommelse i en fråga som är så starkt polariserande och emotionellt laddad (angående polarisering, jfr Erlingsson m.fl. 2024).

Ett grundläggande antagande i denna artikel är att kompromisser är processuella. Kompromisser ser vi alltså inte enbart som en slutprodukt (t.ex. i form av formellt avtal) utan som en pågående interaktion mellan de kompromissande parterna. Denna interaktion har normalt både formella och informella inslag. En alternativ utgångspunkt skulle kunna vara att se på kompromisser som slutprodukter, vilket på ett fruktbart sätt hade kunnat belysa åtminstone vissa (framför allt formella) delar av rovdjursöverenskommelsen. Här väljer vi dock att renodla processperspektivet. Ett avgörande argument för detta är att centrala aspekter relaterade till kompromisser, som t.ex. eftergifter, och centrala uttryck som att "ge och ta" rimligen måste betraktas som kopplade till en process. Dessutom – vilket framkommer senare i framställningen – är processsynen inte lika framträdande i forskningen om kompromisser, vilket är ytterligare ett skäl att utveckla det processuella perspektivet.

I den vetenskapliga diskussionen kring begreppet kompromiss är Martin P. Golding (1979) den som tydligast företräder ett processperspektiv. Golding analyserar bland annat det som kan kallas *betingelser* för kompromisser, av vilka han särskilt framhåller "kommunikation", "gemenskap", "moraliskt erkännande av motparten" och "tillit". Syftet med denna studie är härvidlag att undersöka hur dessa Goldings betingelser för kompromisser är giltiga i gränslandet mellan kompromiss och kontrovers. När vi analyserar "gränslandet mellan kompromiss och kontrovers" så görs detta just utifrån Bellamys m.fl. (2012) skala och indelningsgrund. Med "giltiga" menar vi därtill att de betingelser som Golding framhåller måste vara aktuella i relationen mellan de parter som ingått kompromissen. Betingelserna, som t.ex. kommunikation och tillit, är tämligen generella förutsättningar för att kontakt mellan människor överhuvudtaget ska uppstå (se t.ex. Luhmann 2021). Vår utgångspunkt är därför att Goldings betingelser torde vara giltiga även för kompromisser i gränslandet mellan kompromiss och kontrovers. I förlängningen av detta intresserar vi oss för på vilket sätt betingelserna tenderar att vara giltiga och hur de påverkar kompromissprocessen. Är det till exempel så att betingelsernas giltighet är linjär, det vill säga att ju starkare förekomsten av en eller flera betingelser är, desto mer hållbar och robust är kompromissen? Eller är förhållandet mellan betingelser och kompromissens natur mer komplext och dynamiskt?

Tidigare forskning om kompromissbegreppet inom politisk teori

I denna artikel tar vi avstamp i den diskussion om kompromisser som förts inom ramen för politisk teori, där det på senare tid uppstått "en våg av förnyat intresse" för kompromissbegreppet (Overeem 2023: 1). Friderike Spang (2023) har på ett intressant sätt tematiserat denna diskussion, och det är i hög grad hennes resonemang vi bygger vidare på här. De teman som Spang urskiljer är "kompromiss kontra konsensus", "olika typer av kompromisser", "vem kompromissar?", "hur kompromissar man?", "varför kompromissar man?" samt "kompromissens gränser". Därtill tar vi avslutningsvis upp en tematik som Spang endast mycket kort berör men som aktualiserats av resonemangen ovan, nämligen distinktionen mellan synen på kompromisser som slutprodukt respektive kompromisser som process.²

KOMPROMISS KONTRA KONSENSUS

Som framhållits ovan skiljer sig kompromissen från ett tillstånd av konsensus genom att den underliggande konflikten inte är löst. Kompromissen kan, som Weinstock framhåller, ses som en praktisk lösning i en situation där vi faktiskt har olika uppfattningar. I konsensus, däremot, har parterna nått en gemensam uppfattning. Att nå en sådan *praktisk* lösning i en kompromiss leder emellertid inte sällan till smärtsamma erfarenheter hos de inblandade aktörerna, t.ex. besvikelse och ånger. Särskilt gäller detta i frågor som från början har en stark emotionell laddning.

Det faktum att kompromissen till skillnad från konsensus för med sig dessa smärtsamma erfarenheter leder en del forskare till att betrakta konsensus som mer önskvärd och rättfärdigad än kompromissen (van Parijs 2012). Till kompromissens försvar kan emellertid anföras att den är mer "realistisk" i vår typ av samhälle, i det att den tar hänsyn till att ett liberalt och demokratiskt samhälle består av en mångfald av olika synsätt. Bellamy m.fl. menar härvidlag att kompromissen "är en typ av överenskommelse som *inte förnekar mångfalden i samhället*" (Bellamy m.fl. 2012: 279, *emfas i original*).

OLIKA TYPER AV KOMPROMISSER

Kompromisser har kategoriserats på olika sätt i litteraturen. En viktig indelning gör Gutmann och Thompson (2012) när de skiljer mellan moraliska kompromisser och icke-moraliska kompromisser. Moraliska kompromisser gäller grundläggande normativa principer medan icke-moraliska kompromisser handlar om intressen. Gränsen mellan dessa olika former av kompromisser

2 Det ska nämnas att även Patrick Overeem (2023) har kommit med en viktig syntetiserande artikel om kompromissbegreppet på senare tid. Ambitionen i den artikeln är dock att utveckla ett eget teoretiskt ramverk snarare än att ge översikt över forskningen. För en översiktssbild menar vi alltså att Spangs artikel fungerar bäst.

kan dock vara svår att dra. De flesta politiska sakfrågor kan, å ena sidan, mycket lätt övergå till att bli en fråga om principer. Å andra sidan innefattar de mest principiella frågor ofta konkreta, materiella aspekter.

Ett annat sätt att dela in kompromisser är att utgå från hur eftergifterna i kompromissen går till. Chiara Lepora (2012) skiljer på *intersection compromise*, som bygger på den gemensamma nämnare som faktiskt finns mellan parterna; *conjunction compromise*, där principer som är i konflikt ändå kan integreras i processen samt *substitution compromise*, som innebär att parterna hittar nya principer att utgå från jämfört med vad som rådde i utgångsläget. För att illustrera detta kan vi ta ett fiktivt exempel med en kommunpolitiker som vill centralisera F-6-skolan till den Stora centralorten, och som är i konflikt med andra kommunpolitiker som vill försvara Byskolan med F-6-inriktning. En intersection compromise kan i detta fall handla om att lägga allt fokus på det som förenar de två olika lägren. Båda parterna är överens om att utbildningens kvalitet är viktigt och försöker därmed utforma och koncentrera kompromissen runt detta. En conjunction kompromiss kan sägas vara inriktad på det som är "second best" för bägge parter. I detta fall skulle det kunna vara att Byskolan får ha kvar F-3 medan mellanstadieklasserna får gå i skolan i Stora centralorten. En substitution compromise, slutligen, blir fallet när en helt ny lösning uppkommer under kompromissandets gång. I vårt fiktiva exempel skulle det kunna vara att kommunpolitikerna kommer fram till en lösning där eleverna vare sig får gå i den Stora centralortens skola eller i Byskolan. Istället kommer parterna överens om att det ska byggas en ny modern skola i det Lilla samhället mellan Byn och Stora centralorten, där Byns barn kan gå.

VEM KOMPROMISSAR?

Det vanliga synsättet när det gäller *vem* som kompromissar är att det är ett *flertal personer eller parter* som kompromissar – det vill säga att kompromisser i grund och botten är ett *interpersonellt* fenomen som förutsätter åtminstone två parter för att komma till stånd. Ett avvikande och uppmärksammat synsätt på kompromisser för emellertid Chiara Lepora (2012) fram, som menar att den grundläggande formen av kompromiss istället sker inom den enskilda personen eller parten; kompromissen är alltså djupast sett *intrapersonlig*. Som Spang (2023: 5) uttrycker det: "intrapersonal compromise consists in a decision on which of the conflicting principles we are willing to sacrifice, and it therefore logically precedes the possibility of achieving an interpersonal compromise: interpersonal compromise requires first an internal compromise between our own principles".³

3 Friderike Spang utvecklar också *hur* ett kompromissande inom individen sker i en nyutkommen artikel (Spang 2025).

HUR KOMPROMISSAR MAN?

Vad gäller frågan om hur kompromissandet går till kretsar mycket av diskussionen kring begreppen förhandling och deliberation. En vanlig syn här är att en kompromiss är kopplad till förhandlingens "givande och tagande" (dess "kohandel") medan deliberationen snarare är kopplad till föreställningar om rationalitet, argumentation och en strävan efter konsensus. Det är emellertid inga vattentäta skott mellan förhandling och deliberation i relation till kompromissandet och bl.a. Spang (2025) betonar deliberationens betydelse för en *rättvis* kompromiss.

VARFÖR KOMPROMISSAR MAN?

Vi kan skilja på olika skäl till varför parter ska kompromissa. En grundläggande skiljelinje är den mellan pragmatiska skäl och principiella skäl. Att betona det pragmatiska i kompromisser är vanligt och naturligt, och det hävdas ibland att pragmatiska skäl är de enda giltiga skälen för en kompromiss (May 2005, 2013). Utifrån detta perspektiv kan en kompromiss aldrig bli mer än ett "nödvändigt ont" som behövs för att nå andra viktigare mål. Detta perspektiv har emellertid ifrågasatts och vissa forskare menar att kompromisser kan ha ett principiellt värde. Vi har tidigare nämnt Bellamy m.fl. (2012), som menar att kompromisser respekterar mångfalden i samhället, och i linje med detta hävdas det också att det vanligen existerar ett flertal uppfattningar och perspektiv i samhällsfrågor, som alla ter sig lika rimliga och resonabla. Kompromisser kan därmed vara ett sätt att visa respekt för den mångfald av rimliga uppfattningar som finns i ett samhälle.

KOMPROMISSENS GRÄNSER

I litteraturen förs också en diskussion om när kompromisser är olämpliga. Det förefaller som att det i forskningen finns en relativt stor enighet kring att kompromisser åtminstone i vissa lägen är en dålig lösning. Under senare tid har förmodligen Avishai Margalit (2010) bidrag varit det mest omdiskuterade när det gäller detta. Margalit har bl.a. teoretiserat kring s.k. "rotten compromises", som handlar om kompromisser som ligger till grund för inhuman och förödmjukande politik, framför allt inom, och i relationerna till, icke-demokratiska samhällssystem. Münchenöverenskommelsen 1938 är ett av Margalits tydligaste exempel på en sådan kompromiss. Ruttna kompromisser – och endast sådana – ser Margalit som rakt igenom förkastliga, men har i övrigt en förhållandevis tillåtande syn på kompromisser och dess plats i politiken. Andra forskare har en snävare syn på var det lämpliga kompromissandets gränser går. Bellamy (1999) menar t.ex. att kompromisser med sexister, rasister eller fanatiker är olämpliga; Gutmann och Thompson (2012) hävdar att en motparts "respektlöshet" är grund för att avstå från kompromiss, och Weinstock (2013) menar att kompromisser inte bör ingå med "oresonabla personer".

KOMPROMISS SOM SLUTPRODUKT ELLER SOM PROCESS

En tematik som Spang (2023), som sagt, endast kort berör är om en kompromiss ska förstås som en slutprodukt eller som en process. Spang själv företräder perspektivet att en kompromiss i egenskap av en överenskommelse ska förstås som en slutprodukt, men nämner kort att en alternativ position, om än inte lika framträdande i litteraturen, är ett processuellt synsätt på kompromisser.

Förutom Golding, som vi strax återkommer till, företräder den tidigare nämnda Chiara Lepora (2012) ett processperspektiv i och med att hon fokuserar på kompromisser som "joint actions", det vill säga gemensamt handlande. Även Weinstock (2013) representerar härvidlag ett processperspektiv. Weinstocks synsätt, där det betonas att kompromisser både har formella och informella aspekter, är viktigt för förståelsen av kompromisser som del av den mänskliga samvaron. Weinstock skriver: "Compromises are a ubiquitous feature of human coexistence. Though we compromise all the time, we are often unaware of how complex and intricate a practice compromise is" (Weinstock 2013: 637).

Teoretiska utgångspunkter: betingelser för kompromisser

Vi övergår nu till att gå igenom Martin P. Goldings (1979) processuellt inriktade bidrag till kompromissdiskussionen. Vi vill vi hävda att Golding på ett ovanligt sätt analyserar *betingelser* för kompromisser, som är relevanta att utgå från i exempelvis studier av den norska rovdjursöverenskommelsen. Delar av Goldings teoretiska resonemang kommer att användas som utgångspunkt. Det är viktigt att betona *delar* av resonemanget eftersom vi inte ställer oss bakom helheten. Den första aspekten vi hämtar från Golding är just det nämnda processperspektivet på kompromisser. Den andra delen berör det som alltså kan kallas för *betingelser* för kompromisser. En del vi *inte* ställer oss bakom i Goldings teoretiserande är idén att alla kompromisser i någon mån är kontroversiella. Vi tolkar det som att Goldings idéer egentligen ligger mycket nära Bellamy med fleras (2012) nämnda idéer om en nära koppling mellan kompromiss och konflikt – och att skillnaden mest är semantisk. Här menar vi dock att Bellamy m.fl. har kommit längre i begreppsutvecklingen när de gör en distinktion mellan kompromiss och kontrovers.

Golding relaterar till flera sammanlänkade aspekter i analysen av kompromissens betingelser. För det första kräver en kompromiss en självklar *kommunikation* mellan de kompromissande parterna. Om det inte finns ett utbyte av information mellan kontrahenterna kan ingen kompromiss ske. Kopplat till kommunikation är förekomsten av *ett gemensamt språk*. Detta kan förstås betyda att man har ett gemensamt språk av typen norska, svenska eller engelska men det kan också tolkas mer metaforiskt, och alltså vara ett "språk" i betydelsen "ett sätt att förstå" omvärlden, en gemensam begreppsapparat eller

liknande. Golding tar i detta sammanhang också upp *gemenskap* (community) och menar att de kompromissande parterna på något sätt har en gemensam identitet. Det betyder inte att föreställningen om en gemenskap behöver vara ett starkt drag hos parterna, men kompromissen kräver en viss igenkänning. Det kan till exempel vara att parterna känner en viss samhörighet i form av en gemensam nationell identitet även om man tillhör mycket skilda grupperingar inom den aktuella nationen. I det följande kommer vi slå samman aspekterna "gemensamt språk" och "gemenskap" till enbart "gemenskap" eftersom dessa aspekter betydelsemässigt ligger så nära varandra.

Gemenskap leder över till aspekten *moraliskt erkännande av motparten*. Kompromisser förutsätter, enligt Golding, att parterna i någon grad erkänner varandra som moraliska subjekt. Även om man inte håller med motparten erkänner man i kompromissen att motparten har giltiga skäl för sina ståndpunkter och för sitt perspektiv. Det moraliska erkännandet innebär således att kompromisser mer handlar om att *rationellt övertyga* motparten än om att moraliskt förödmjuka den. Slutligen menar Golding att det moraliska erkännande som ligger inbyggt i kompromisser också betyder att kompromissandet förutsätter en viss *tillit* mellan parterna.

Metod – "teoretisering" och rovdjurspolitiken som ett förbisett case

Artikeln är upplagd som en teoretisk diskussion om begreppet och fenomenet kompromiss. Diskussionen utgår från Goldings kompromissbegrepp och vissa andra teoretiska bidrag som handlar om kompromiss som en form av process som leder till beslutsresultat. Den teoretiska diskussionen använder sig av ett empiriskt exempel, nämligen den norska vargöverenskommelsen. Här har vi inspirerats av litteraturen om "theorizing" som tillkommit inom samhällsvetenskaplig metod under senare år (se till exempel Swedberg 2014 och Karlsson & Bergman 2017). Särskilt har Monika Krauses (2016, 2024) bidrag om teoretiserande varit viktigt. Krause (2016) diskuterar olika sätt att teoretisera och det sätt som är aktuellt i föreliggande artikel kan benämnas att "utveckla nya begrepp i dialog med observationer och tidigare begrepp" (Krause 2016: 25). "Observationerna" i vår artikel är relaterade till exemplet den norska vargöverenskommelsen och de tidigare begreppen är Goldings diskussion kring betingelser för kompromisser. Krause (2024) påpekar även vikten av "negligerade case" i teoretiserandet, case som tidigare förbisetts i diskussionen, eftersom sådana case tenderar att bredda perspektivet och får oss att se nya egenskaper i de fenomen vi undersöker. Även om vi inte strängt taget använder oss av ett case i denna studie utan av ett empiriskt exempel är Krauses resonemang tillämpbart. Rovdjurspolitiken är härvidlag ett intressant exempel då det aktualiserar

viktiga och delvis underteoretiserade aspekter av kompromisser, särskilt centrum-periferi-konflikten.

Som tidigare framhållits vill vi speciellt fokusera på den delen av rovdjurspolitiken som handlar om varg. Även om rovdjurspolitiken i allmänhet är konfliktfylld, så är konflikten om varg särskilt infekterad. Och mycket av den pågående offentliga debatten om rovdjurspolitik handlar just om varg.

Konflikten om vargen består på ett grundläggande plan av två sidor som har olika syn på vilka intressen som ska beaktas när det gäller vargförvaltningen i Norge. Den ena sidan består av dem som är mest fokuserade på de svårigheter som vargen orsakar för de människor som lever i samma områden som vargen. De är kritiska till att ha vargar som förökar sig i norsk natur. Denna sida, som kan kallas vargmotståndarna, är därför inriktad på att vargförvaltningspolitiken ska förhindra att vargen förökar sig, alternativt att förvaltningen ska begränsa antalet vargar till ett minimum inom begränsade geografiska områden.

Den andra sidan består av dem som fokuserar på att vargen är en utrotningshotad djurart i en fauna som generellt är under press. Denna sida, som kan benämnas vargförsvaren, menar att det är viktigt att säkra att det finns varg som förökar sig i norsk natur och att vargförvaltningen ska tillgodose att det finns en hållbar vargstam i Norge. Vargen ska därför få föröka sig och utvecklas på ett naturligt sätt utan starka regleringar av beståndet från myndigheternas sida.

När vi här talar om kompromiss handlar det om kompromissen mellan dessa två nämnda sidor. I våra exempel är de två sidorna representerade av olika aktörer som befinner sig på olika samhällsliga nivåer. Några gånger är de till exempel representerade av politiska partier i Stortinget eller politiker på nationell nivå, andra gånger av enskilda medborgare eller olika intresseorganisationer på lokal nivå.

Den exemplifiering som här görs bygger på de empiriska beskrivningar och den analys som görs i Høyer, Strand och Lesjø (2022). Denna tidigare studie består av två huvuddelar. Den första och mest omfattande delen behandlar det formella innehållet i den norska rovdjurspolitiken med särskild tonvikt på det som benämns vargöverenskommelsen (*ulveforliket*). Den andra delen av studien består av en empirisk analys av vad parterna i konflikten menar att vargkonflikten handlar om. Uppgifterna i den första delen består av olika officiella formella dokument som beskriver innehållet i den norska rovdjurspolitiken i allmänhet och vargöverenskommelsen i synnerhet. Konkret handlar det om analyser av några utvalda offentliga utredningar från Klimat- och miljödepartementet samt förhandlingar och beslut från Stortinget under perioden 2004–2016. Huvudkällorna är ett stortingsbetänkande från 2004 (St. meld. 15 (2003–2004), två rovdjursöverenskommelser från 2004 (Inst. S. nr 174 (2003–2004)) och 2011 (Dokument 8: 163 S (2010–2011)), och en majoritetsförordning från 2016 (Inst. 330 S (2015–2016)).

Alla dessa är dokument som beskriver officiell rovdjurspolitik och de utvalda källorna ger därmed en bra bild av vargpolitikens utformning och hur denna formellt ska genomföras. Eftersom vi här utgår från ett processuellt perspektiv på kompromisser är det intressant att också få en inblick i hur de informella aktörer som varit delaktiga i, och som berörs av, utformningen och genomförandet av den norska vargpolitiken uppfattar vargöverenskommelsen. Detta är den tidigare studiens andra del, som analyserar hur vargöverenskommelsen diskuteras och förstås i tidningsdebatter. Närmare bestämt handlar det om en studie av vargdebatten i tidningen *Østlendingen* vid en tidpunkt då vargdebatten var som mest intensiv. Tidningens upptagningsområde motsvarar ett av de områden, i sydöstra Norge nära svenska gränsen, där rovdjurspolitiken varit mest kontroversiell. Den vargpolitiska debatten var särskilt intensiv i denna tidning och speglar därför på ett tydligt sätt den politiska argumentationen kring genomförandet av rovdjurspolitiken. I studien har alla kommentarer baserade på nyckelorden "ulv" och "rovdyr" under åren 2015–2017 registrerats och analyserats, en period då debatten var mycket intensiv och analysen potentiellt kunde fånga många olika synpunkter. Totalt registrerades 330 artiklar under perioden baserat på de två sökorden.

Genom en analys av innehållet i artiklarna framkom vad både anhängare och motståndare till rovdjurspolitiken uppfattar att vargpolitiken handlar om. Kommentarererna i artiklarna uttrycker dels hur enskilda personer uppfattar vargpolitiken, dels hur olika organisationer och politiska partier uppfattar den. På så sätt gav underlaget en bra bild av hur hela kretsen av aktörer som engagerat sig i diskussionen om vargförvaltningen uppfattar den aktuella politiken (Høyer, Strand & Lesjø 2022).

Den norska rovdjurspolitiken och vargöverenskommelsen som kompromiss

Den norska rovdjurspolitiken grundar sig på flera stora uppgörelser i Stortinget. De viktigaste besluten är rovdjursöverenskommelserna 2004 och 2011 samt ett så kallat majoritetsavtal 2016.

Huvuddragen i rovdjurspolitiken är följande:

- *Den tvådelade målsättningen* från rovdjursöverenskommelserna 2004, som slår fast att man ska ha både en livskraftig rovviltstam (i detta fall björn, varg, järv, lodjur och kungsörn), och en hållbar betesnäring.
- *Rovdjursregionerna*: Norge är indelat i åtta rovdjursregioner som var och en styrs av sin egen rovdjursnämnd. Rovdjursnämnderna är statliga, men medlemmarna är länspolitiker och företrädare för rennäringen. Detta säkerställer hänsyn till lokalt inflytande över rovdjursförvaltningen.

Nämnden har flera uppgifter. De viktigaste uppgifterna är att upprätta förvaltningsplaner för vilt i sin region samt att fastställa kvoter för skademinskning, kvotjakt och licensjakt. Slutliga beslut om avskjutning ska godkännas av Klimat- och miljödepartementet.

- *Zoneringspolicy*: Rovdjursnämnden ansvarar för att dela upp varje region i olika zoner. I vissa zoner ska rovdjuren ha företräde, medan bete i andra zoner har företräde (Rovviltforskriften 2005).
- *Beståndsmål*: Stortinget antar populationsmål för var och en av de enskilda rovdjursarterna, och regeringen via Klimat- och miljödepartementet ansvarar för att följa upp Stortingets beslut. Rovdata, som är en del av Norsk institutt for naturforvaltning (NINA), ansvarar för att räkna antalet djur. Norge anses ha en av de bästa övervakningarna av vilt i världen.
- *Nyckellagar*: Lag om jakt och fångst av vilt (Viltloven), Lag om förvaltning av naturens mångfald (Naturmangfoldsloven), samt att Norge har undertecknat konventionen om skydd av vilda europeiska växter och djur och deras naturliga livsmiljöer (Bernkonventionen).

Utöver det tvådelade målet att värna både livskraftiga rovdjursbestånd och en hållbar betesnäring, innehåller den norska rovdjurspolitiken en rad andra mål. Som ett uttryck för detta kan vi titta på formuleringen från överenskommelsen 2011, som enhälligt antogs i Stortinget:

Norsk viltförvaltning ska ske inom ramen för bestämmelserna i naturmångfaldslagen och Stortingets behandling av denna, Bernkonventionen och den dubbla målsättningen efter rovdjursöverenskommelsen 2004 samt den fortsatta uppföljningen av denna. All förvaltning av rovdjur ska bygga på vetenskaplig och erfarenhetsbaserad kunskap. Vidare måste tonvikten läggas på regional förvaltning, respekt för äganderätten och livskvaliteten för individer och lokalsamhällen. (Dokument 8:163 S (2010–2011), vår översättning.)

Dessa mål kan vara krävande att uppnå samtidigt, vilket också har visat sig vid flera tillfällen. Förslaget lades också fram av företrädare för samtliga partier i Stortinget under denna period. Även om det finns likheter i inställning mellan partierna finns det också skillnader. Kortfattat kan dessa sammanfattas på följande sätt. Arbeiderpartiet, Høyre, Rødt og Kristelig folkeparti stödjer huvudstrategin i vargöverenskommelsen. Följande partier önskar mer varg: Venstre, Sosialistisk venstreparti och Miljøpartiet de grønne. På andra sidan finner vi Senterpartiet och Fremskrittspartiet som vill ha färre vargar.

Fremskrittspartiet och Venstre vill därtill avveckla rovviltsnämnderna, men av olika skäl. Medan Fremskrittspartiet förespråkar lokal förvaltning vill Venstre ha en professionellt baserad förvaltning.

ROVDJURSPOLITIK SOM KOMPROMISS

Genom de mål som anges i rovdjursöverenskommelserna speglas olika intressen. Formuleringen uttrycker både konkreta mål och vaga mål. Vaga mål lämnar utrymme för tolkningar och anpassningar i genomförandet av policyn. Exempel på vaga mål i överenskommelsen 2011 skulle kunna vara en betoning på "... regional förvaltning, respekt för äganderätt och individers och lokala samhällens livskvalitet". Dessa mål kan också definieras som "kontinuerliga mål", som är komplexa, arbetade med över tid och som inte har någon definierad lösning eller slutpunkt (Simon 1964). Sådana mål fungerar i mindre utsträckning som styr- och utvärderingsverktyg, och ger större utrymme för flexibilitet i val av handling vid genomförandet av politiska beslut. Överenskommelserna innehåller också mer konkreta mål. Inte minst gäller detta beståndsmålen för varje enskild rovdjursart och områdespolitiken. Här uttrycks en vilja till detaljförvaltning, med mål för antalet årliga avkommor, och bestämmelser om var rovdjuren ska vistas. De senaste åren har det dock visat sig att även dessa mål kan tolkas olika. Otydligheten framkommer i själva genomförandet, särskilt i frågan om i vilka situationer man faktiskt kan avliva vargar. Det handlar särskilt om förhållandet till naturmångfaldslagen.

Två punkter i överenskommelserna är centrala här: Den första är själva begreppet "beståndsmål". Medan politiska kompromisser ofta innebär vaga och tvetydiga formuleringar, framstår just denna del av rovdjursöverenskommelserna som mycket konkret: Stortinget har antagit beståndsmål för varje enskild rovdjursart. För varg har ett beståndsmål på 4–6 årliga vargkullar antagits, varav minst tre kullar ska vara födda i Norge. Det har också beslutats att gränsvargar (vargar som lever i gränstrakterna mellan Norge och Sverige) ska räknas med en faktor 0,5. Men begreppet "beståndsmål" kan också tolkas olika, har det visat sig. Lite förenklat kan man säga att för den som anser att varg i norsk natur är bra och att varg helst ska kunna föröka sig fritt, då utgör beståndsmålet ett lägsta antal: Antalet vargar får aldrig understiga detta, medan det inte är några problem om det är högre. För den som däremot inte vill ha vargar i norsk natur, eller att de ska begränsas kraftigt, är beståndsmålet att betrakta som ett maxantal: När beståndsmålet är nått förväntas att uttag startas, så att antalet vargar förblir mer eller mindre konstant och förutsägbart. När beståndsmålet är nått inträffar således "sanningens ögonblick" – vad ska hända nu? Om beståndsmålet är nått kan man nu börja skjuta varg, eller måste fler krav uppfyllas innan jakt kan påbörjas? Detta är kopplat till den andra termen – "skadepotential". I Naturmångfaldsloven från 2009 var den ursprungliga texten i §18 följande:

§ 18. (övrigt uttag av vilt och lax samt insjöfisk efter bedömning av myndigheterna)

Kungen kan genom förordning eller enskilt beslut tillåta uttag av vilt och lax och inlandsfisk

- a) att skydda naturligt förekommande växter, djur och ekosystem,
- b) att förhindra skador på grödor, boskap, tama renar, skog, fisk, vatten eller annan egendom,
- c) att tillvarata allmänna hälso- och säkerhetshänsyn eller andra allmänna intressen av väsentlig betydelse,
- d) för fångst för att återuppbbygga bestånd,
- e) för fångst för laglig jordbruksverksamhet,
- f) för forskning, undervisning eller taxonomisk verksamhet, eller
- g) som är främmande organismer.

Beslut enligt första stycket, punkterna a–f, kan fattas endast om avlägsnandet inte hotar beståndets överlevnad och syftet inte kan uppnås på annat tillfredsställande sätt.

Punkterna a, b och c ligger till grund för avlägsnandet av varg och i synnerhet punkt c har varit utgångspunkt för olika tolkningar.

I 2011 års överenskommelse står det: "Det ska inte finnas några rovdjur som utgör en skadepotential i prioriterade betesområden för boskap och kalvningsområden för tamrenar" (Dokument 8:163 S (2010–2011), punkt 2.2.19). Begreppet "skadepotential" skulle visa sig få stor betydelse för den fortsatta skötseln av varg. I en skrivelse den 9 juli 2014 från dåvarande klimat- och miljöminister Tine Sundtoft (Høyre) redogjordes närmare för hur detta begrepp ska tolkas, och vilka bedömningar som bör läggas till grund för de situationer då ersättning skulle kunna ges. Att beståndsmålet nåtts var inte skäl nog i sig, det måste gå att påvisa en skadepotential. Ministern nämner prioritering av vissa geografiska områden, och att det i prioriterade områden där vargen föryngrar sig ska finnas en hög tröskel för skademinskning "da det i slike områder kreves at beitenæring og andre interesser tilpasses rovdyrforekomsten i beiteområdet". Vidare nämns beståndssituationen, och detta är en nyckelpunkt:

"Generelt er handlingsrommet for skadefelling større når bestandsmålene i rovviltforliket er nådd i prioriterte yngleområder" (Regjeringen.no). Hänsyn till genetiskt värdefulla individer nämns också – dessa bör tas om hand för den starkt inavlade vargstammens skull, och hellre flyttas än fällas.

Huvudslutsatsen från ministerns granskning är att uppnådda beståndsmål i sig inte är skäl för jakt, och en generellt restriktiv hållning när det kommer till vilka situationer man kan acceptera avlivning av vargar. Efter regerings-skiftet 2021 uttryckte dåvarande klimat- och miljöminister Espen Barth Eide

en helt annan inställning till beståndsmålet och skjutande av varg: ”Vi mener vårt vedtak er nødvendig for å bringe bestanden *ned på beståndsmålet* (vår emfas) og dermed bidra til å redusere konfliktnivået og bidra til å sikre tilliten til forvaltningen, og følge det rammeverket som Stortinget har lagt opp til og ønsker gjennomført” (Ramberg 2022).

Frågorna kring begreppet ”skadepotential” är komplicerade och där olika förutsättningar ska ses i en helhetsbedömning. Detta har varit utgångspunkten för att beslut i rovviltstyrelserna om vargfällning hävts i Klimat- och miljödepartementet med hänvisning till att kravet på styrkt skadepotential enligt naturmångfaldslagen inte har uppfyllts.

I de fall departementet har godkänt ett beslut om avlivning har detta dragits till domstol flera gånger av olika djurskyddsorganisationer. Om rätten sedan tillfälligt stoppar jakten kan det i nästa steg leda till att genomförandet av uttag blir praktiskt taget omöjligt, eftersom tiden för licensjakt i vargzonen normalt sätts till perioden 1 januari till 15 februari (Statsforvalteren⁴ Innlandet).

I flera fall där beslut om avlägsnande av vargar lett till att staten stämts av olika miljöskyddsorganisationer är det slutligen Högsta domstolen som har fällt den slutliga domen. Staten har i stort accepterat att beslut om uttag grundade sig på naturmångfaldslagen och viltreglerna och att de inte stred mot Bernkonventionen.

I Högsta domstolens avgöranden erkänns hänsynen bakom den differentierade skötseln av vargstammen och därmed att tröskeln för att döda varg i realiteten kan sättas lägre utanför vargzonen än inom vargzonen. Högsta domstolen anser att hänsynen till populationens överlevnad är kopplad till den sydskandinaviska vargstammen, inte bara till antalet vargar i Norge. Domen erkänner att distriktspolitiska överväganden inklusive bete, jakt, befolkningens säkerhet och psykosociala förhållanden kan framhållas som allmänna intressen (domstol.no).

VILKEN TYP AV KOMPROMISS ÄR VARGÖVERENSKOMMELSEN?

Som nämnts har en kompromiss enligt Bellamy m.fl. (2012) tre centrala kännetecken. För det första handlar det om eftergifter gentemot den andra parten, för det andra har den ingåtts frivilligt av parterna och för det tredje tar kompromissen inte bort den grundläggande konflikt som finns mellan parterna. Genomgången ovan visar att båda parter upplever att överenskommelserna innebär eftergifter gentemot den andra parten. Det råder inte heller något tvivel om huruvida de parter som utgjorde de formella parterna vid utformningen av kompromissen ingick överenskommelserna frivilligt. Däremot är det mer oklart om alla parter som direkt berördes av överenskommelserna upplevde att de hade behandlats som en frivillig part i överenskommelserna. Det råder dock

4 Motsvarar den svenska titeln landshövding.

föga tvivel om att genomgången ovan visar att den grundläggande konflikten fortfarande föreligger mellan parterna efter att kompromissen har ingåtts. Överenskommelserna uppfyller därmed de grundläggande kriterierna för att en process ska kunna karakteriseras som en kompromiss. Samtidigt framgår det att överenskommelserna fortfarande är föremål för nya konflikter mellan parterna, som till och med blir föremål för domstolsbehandling. Enligt vår mening visar det att vargöverenskommelsen också i praktiken ibland framstår som en kontrovers mellan parterna.

En närmare karaktärisering av vargöverenskommelsen visar att den kan beskrivas som både en moralisk och en icke-moralisk kompromiss. Kompromissen innebär en praktisk lösning som har tydliga intressekonsekvenser för parterna. Samtidigt uppfattar vargförsvarna att de representerar och tar hand om det moraliska ansvar vi alla har för att skydda en hotad djurart och dess rätt att existera på jorden. Medan vargmotståndarna, som vi också ska återkomma till mer i detalj, menar att vargöverenskommelsen handlar om att bevara och värna om en rural livsform, dess värderingar och moral.

Vargöverenskommelsen har drag av att både vara en *intersection compromise*, eftersom det handlar om hur många vargar som ska finnas i Norge, och en *substitution compromise*, eftersom den konkreta lösningen innebär en konkret siffra för antalet vargar som båda parter kan komma överens om. Vargöverenskommelsen har inslag av att vara en substitutionskompromiss också eftersom det innebär nya principer för att reglera vargstammen genom att skapa vargzoner som indikerar var vargen kan och inte kan leva. Genomgången ovan visar också att vargöverenskommelsen bäst kan karakteriseras som en process.

Om vargöverenskommelsen bäst kan karaktäriseras som en pragmatisk eller principiell kompromiss är beroende av vilken av parterna i vargöverenskommelsen man frågar. Frågar man dem som har fridlysning av varg som sin primära ståndpunkt kommer kompromissen i hög grad ses som en principiell kompromiss som ska visa respekt för och säkra en djurarts existens. Om däremot frågan ställs till dem som tolkar vargfrågan teknokratiskt, som en fråga om antal vargar som ska leva eller fällas, blir kompromissen tveklöst sedd som pragmatisk.

Vargöverenskommelsens betingelser

Hur ska vi då förstå den norska vargöverenskommelsens betingelser? I det följande ska vi gå igenom Goldings olika aspekter med utgångspunkt i den norska vargöverenskommelsen. En huvudpoäng är att skilja på betingelser som fungerar icke-linjärt respektive linjärt i förhållande till kompromisser.

KOMMUNIKATION

Det råder ingen tvekan om att det förekom kommunikation mellan både de parter som ingick vargöverenskommelsen och de som överenskommelsen gäller. Golding (1979) är mycket kortfattad när det gäller att beskriva vad kommunikation är. En grundläggande distinktion vi här vill göra är att skilja på kommunikationens form, det vill säga hur kommunikationen går till, och kommunikationens innehåll, det vill säga vad kommunikationen handlar om. Till skillnad från Golding bedömer vi således att det finns två skilda betingelser rörande kommunikation.

Om vi börjar med kommunikationens form kan vi se att grunden för kommunikation i detta fall är det faktum att Norge är en välfungerande demokrati med väl utvecklat offentligt samtal i massmedier, i parlamentet etcetera. Det politiska samtalsklimatet kan i ett internationellt perspektiv ses som gott. Olika politiska grupperingar och intressegrupper har därmed goda chanser till att på olika sätt föra ut sina budskap i offentligheten. Både rovdjursförsvarare och rovdjursmotståndare har alltså goda formella möjligheter att få fram sina åsikter i den politiska diskussionen. Så visar sig även vara fallet i kommunikationen kring vargfrågan. Under perioden 2015–2017, då den konfliktfyllda debatten kring skötseln av varg i Norge var som intensivast, fanns det som sagt totalt 330 tidningsartiklar som handlade om norsk vargförvaltning i lokaltidningen i området där majoriteten av den norska vargstammen finns (Høyer, Strand & Lesjø 2022).

Om vi tittar närmare på vad som kännetecknar kommunikationens former mellan parterna och hur den påverkar ingåendet av en kompromiss framträder en ganska komplex bild. I rovdjursfrågan finns det en inbyggd komplexitet eftersom rovdjursförespråkare menar att de representerar rovdjuren, som *i sig* inte kan kommunicera med lantbrukare etcetera. Om exempelvis "kompromissen" betraktas som en uppgörelse mellan berörd landsbygdsbefolkning och "rovdjuren" finns ingen kommunikation överhuvudtaget mellan de verkliga kontrahenterna, eftersom djuren inte ingår i kommunikationen. Förutsättningen för kommunikation tycks vara att rovdjursförsvarare talar "i egen sak" och förtydligar att det handlar om egna värderingar.

Ett annat kommunikationsproblem bottnar i att många av rovdjursmotståndarna menar att de inte har kunnat göra sina röster hörda (de kan uppleva sig svikna av politiska representanter och så vidare), och därmed inte på allvar kunnat kanalisera åsikter och intressen in i beslutsprocessen gällande överenskommelsen (se till exempel Høyer, Strand & Lesjø 2022).

På ett mer principiellt plan kan vi se att rovdjursmotståndare och rovdjursförespråkare lätt talar förbi varandra på grund av skilda livsformer, med skilda förståelser av verkligheten (Højrup 1989; Høyer, Strand & Lesjø 2022). Vi

kan härvidlag skilja på en rural och urban livsform.⁵ Generellt lever rovdjursmotståndarna den rurala livsformen. Rovdjursmotståndare definierar också vargpolitiken som att det handlar om att skydda egen livsform. Naturen ses här som något närliggande och som en resurs som är nödvändig för ens sätt att leva. Rovdjuren som hotar boskap och djurskötsel ses utifrån livsformen som ett hot mot försörjning och levnadssätt. Rovdjursförsvare lever däremot generellt den urbana livsformen, där naturen befinner sig på distans och där rovdjuren ses som något exotiskt och vilt som det är viktigt att skydda. Eftersom livsformerna konstitueras av sina respektive motsatser kan kommunikationen mellan personer från skilda livsformer bli mycket problematisk.

Man lägger helt enkelt olika betydelser i centrala ord; man talar förbi varandra. I fallet med rovdjursfrågan kan exempelvis termen "natur", som redan antytts, ges radikalt olika innebörd beroende på livsformstillhörighet. Skillnader mellan livsformer försvårar närmast per definition kommunikationen mellan parter. Medan man utifrån den rurala livsformen kan hävda att "natur" handlar om något närliggande, och som en resurs som ska användas för mänsklig utveckling, kan man utifrån den urbana livsformen istället se natur som något fjärran och vilt som inte människan ska utnyttja utan istället på avstånd respektera, låta vara i fred och på sin höjd avnjuta estetiskt. Att orörd natur ger "upplevelser" och livskvalitet blir tydligt i följande citat: "Rovdyrene våre har vært her i ca. 10.000 år og de hører hjemme her og tilhører vårt nasjonale arvesølv og er en kilde til stor livskvalitet for ekte naturelskere. Fortsetter det slik som i dag vil framtidige generasjoner kun få oppleve norske rovdyr som utstoppede kuriositeter i nedstøvete glassmontere – og det vil vi vel ikke?" (Fossum 2016). En annan vinkling gällande vikten av att "respektera" vargen är också att betona vargens egenvärde. En representant från Miljøpartiet De Grønne uttrycker sig på följande sätt: "De Grønne mener ulven har egenverdi, og at dens utbredelse og naturlige habitat må sikres i Norge med 8–10 ynglinger. Men i dag er tapene for store, og en slik økning forutsetter flere gode løsninger som demper konfliktene" (Løken 2017).

Som tidigare nämnts är det tydligt att de två grupperna – vargförsvare och vargmotståndare – i hög grad lever skilda liv, i städer respektive på landsbygden. Ofta är det så att man inte regelbundet träffar "den andra sidan" i sitt vardagsliv. Och om man ändå träffas så tenderar man, på grund av skillnaderna i livsform, att prata förbi varandra.

De skilda livsformerna framkom tydligt i studien av tidningsdebatten om vargförvaltning när konflikten kring densamma var som starkast under perioden 2015–2017. Här visade det sig att en stor majoritet av vargmotståndarna

5 Indelningen mellan rural och urban livsform tillhör en tidig fas i Højrupps (1989: 73–176) teoretiserande och han lämnar senare denna indelning för en mer komplex förståelse och indelning av livsformer. Vi menar emellertid att det finns viktiga poänger i denna enkla indelning i två huvudsakliga livsformer.

definierade förvaltningen av vargar som att det handlar om att värna lantliga värden och intressen kopplade till den rurala livsformen. Ett exempel på citat rörande konflikten mellan livsformer, är det följande från en representant från bondenäringen: "Rovdyrkonflikten handler om interessemotsetninger og en *veldig ulik virkelighetsoppfatning* mellom by og land. Og bygge bro over dette er ikke lett" (Aas-Eng, 2017, vår emfas).

Vargförsvarearna, det vill säga de som ansåg att vargförvaltningen ledde till en vargstam som var för liten, menade däremot att skötseln av varg handlade om att uppfylla internationella åtaganden relaterade till att bevara vargen som en hotad djurart.

De olika uppfattningarna om vad förvaltningen och därmed kompromissen handlade om representerar också olika typer av politik med olika konfliktpotential. Den dominerande politikförståelsen bland rovdjursmotståndarna innebär att vargpolitiken kretsar kring vad som i policylitteraturen ibland benämns "wicked problems" (se t. ex. Rittel & Webber 1973; jfr också med Duit & Löff 2018) som representerar en regleringspolitik med starka fördelningseffekter, där kostnaderna koncentreras och fördelarna sprids. Detta medan den dominerande definitionen bland vargförsvareare antyder att vargförvaltning till stor del representerar en form av regleringspolitik utan särskilda omfördelningseffekter (Høyer, Strand & Lesjø 2022).

Detta ger vargpolitiken en stor konfliktpotential, vilket i sin tur skapar en närmast paradoxal situation. Starka konflikter, inte minst i de nordiska länderna, löses ofta genom kompromisser, men problemets "wicked" karaktär gör det troligt att en kompromiss leder till en ny konfliktsituation om hur kompromissen ska förstås och vad den innebär i termer av konkret politik.

Kommunikationens form ser vi sammanfattningsvis som en linjär betingelse för kompromisser. Ju mer utvecklade formerna för kommunikationen är, desto större möjligheter för kompromissen. Om exempelvis livsformsrelaterade skillnader i natursyn hade behandlats i processen torde vargöverenskommelsen stärkts.

Om vi övergår till kommunikationens innehåll kan vi se att vargöverenskommelsen också är ett exempel på hur kompromisser kan präglas av oklarhet. Huruvida denna oklarhet är konstruktiv, det vill säga bidrar till att kompromissen ingås och är hållbar, beror på om kommunikationen kring kompromissen avslöjar eller täcker över oenigheter om vad konflikten egentligen handlar om, eller hur kompromissen ska implementeras.

Det har visat sig att otydlighet kring vad beslut faktiskt innebär kan ha en konstruktiv funktion när det gäller att få parter med skilda åsikter att ändå komma överens (se till exempel Gram 2015). Otydlighet i kommunikationen om vad kompromissen egentligen handlar om kan vara konstruktivt när det gäller att få kompromissen etablerad, men i nästa steg försvaga kompromissen när det kommer till implementeringsfasen. Och en kommunikation som

tydligt klargör vad de inblandade anser att en tänkt kompromiss i grunden handlar om kan göra det svårare att nå en kompromiss, men å andra sidan leda till att kompromissen när och om den ingås blir starkare och mer hållbar vid implementering.

Genomgången av innehållet i vargöverenskommelsen visar att den lämnar utrymme för olika tolkningar av vad överenskommelsen konkret innebär vad gäller beståndsmål, och vad som behövs för att kunna utfärda avskjutningstillstånd. Analysen av debatten kring överenskommelsen visar att det finns väldigt olika uppfattningar om vad överenskommelsen upplevs handla om på ett mer grundläggande plan. Vargöverenskommelsen präglas därför av en betydande grad av oklarhet.

Sammantaget visar detta, som förutsatts, att villkoret om kommunikation mellan de parter som ingått vargöverenskommelsen är uppfyllt. Diskussionen om den norska vargöverenskommelsen visar att goda möjligheter till, och starka traditioner för, kommunikation mellan parterna är en viktig förutsättning för att kunna nå kompromisser. Samtidigt visar analysen att kommunikationens funktion i kompromissprocessen är sammansatt och komplex. Gällande kommunikationens form menar vi att betingelsen är linjär – ju mer utvecklade former av kommunikation desto bättre för kompromissen. Bilden av kommunikationens innehåll är mer komplex. Tydlig och heltäckande kommunikation verkar ha haft en konstruktiv funktion i en del av kompromissprocessen, men hämmat möjligheterna till kompromiss i en annan del av processen. Den betydelse kommunikationens innehåll har haft i vargöverenskommelsen framstår således som tämligen dynamisk och icke-linjär.

MORALISKT ERKÄNNANDE AV MOTPARTEN

Betingelsen moraliskt erkännande av motparten är den av Goldings betingelser som enligt vår bedömning framträder i lägst grad i vargöverenskommelsen. Man kan dock säga att överenskommelsen uppnår en miniminivå av moraliskt erkännande av motparten, om vi ser till kompromissen i sin helhet.

Den starka institutionaliseringen av kompromissande i Norge (Olsen 2014) förefaller bära upp det moraliska erkännandet av motparten. Den politiska förhandlingskulturen, och den formella förhandlingsprocessen som ledde fram till vargöverenskommelsen, måste betraktas som präglad av moraliskt erkännande av motparten. När det gäller de personer som deltog i förhandlingarna så verkar de också i hög grad erkänt varandra moraliskt.

Den norska vargförvaltningspolitiken exemplifierar även hur den klassiska centrum-periferidimensionen i norsk politik är institutionaliserad i sättet att utforma politiken. Detta innebär att båda sidor i konflikten är väl representerade i policyutformningen och dess genomförande, även om själva kompromissen (överenskommelsen) ingicks på en nationellt överordnad nivå. Samtidigt innebär institutionaliseringen att det tas för givet att det faktiskt finns

en konflikt mellan parterna som det nästan är omöjligt att göra något åt. Å ena sidan kan det innebära att kompromisser ses som den enda möjliga lösningen; å andra sidan kan det innebära att konfliktens svårighetsgrad överskattas och leda till att parterna verkligen tvivlar på kompromissens hållbarhet och därför hela tiden kommer att uppleva kompromissen som en kontrovers.

Utanför det formella är det dock svårt att skönja det moraliska erkännandet av motparten. De nämnda livsformerna (rural och urban) konstitueras i opposition till varandra och av att det alltid kommer att finnas en grundläggande konflikt mellan dem (Højrup 1989). På ett sätt finns förvisso ett slags erkännande med i samspelet mellan livsformerna – men det kan knappast kallas ett moraliskt erkännande. Snarare är det ett erkännande av att människor som inte tillhör den egna livsformen är "motståndare". Ett exempel på citat som belyser denna livsformsmotsättning är följande från en privatperson: "Nivået på debatten visar at det dreier seg om mer enn forvaltningen av et rovdyr – det er blitt en hatefull kamp mellom by og land" (Bæk 2017). Att konflikten blir så emotionellt laddad har att göra med att den tolkas som en existentiell kamp. Följande citat från en representant från Norges Jeger- og fiskerforbund (NJFF) i Hedmark belyser den existentiella laddningen: "Vi som bor her likte ikke vedtaket med ulvesone. Vi følte det undertrykkende at vår livskvalitet og naturbruk i hundrer av år med dyr på beite og jakt fratas oss. Et viktig grunnlag for levende bygder og en viktig grunn til at vi har blitt boende her" (Gjems 2017).

Landsbygdsbefolkningen ser alltså grunden för sitt livsuppehälle hotat. Rovdjursförsvarearna menar däremot, med liknande existentiellt allvar, att hela rovdjursarters existens står på spel.

Uppfyllandet av kravet på moraliskt erkännande av sin motpart tycks alltså i hög grad bero på om frågan som det ska kompromissas om definieras som ett spørsmål om olika livsformer bland de kompromissande parterna eller inte. Om frågan definieras så att det finns olika livsformer som står emot varandra, så blir kravet på moraliskt erkännande svårt att uppfylla. Om frågan definieras så att den inte handlar om livsformer, så blir kravet på moraliskt erkännande däremot lättare att tillgodose.

Så tillvida tolkar vi betingelsen "moraliskt erkännande av motparten" som linjär. Det vill säga, att ju mer moraliskt erkännande av motparten som finns inom en kompromiss desto hållbarare blir kompromissen. I samband med detta kan det vara intressant att påminna om Bellamy m.fl. (2012), som hävdar att kompromisser är värdefulla för att de "respekterar mångfalden i samhället". I linje härmed menar vi att det inte kan bli för mycket av moraliskt erkännande inom kompromissande.

GEMENSKAP

På ett principiellt plan menar vi att det är uppenbart att gemenskap är en icke-linjär betingelse. Gemenskap är aktuell som betingelse upp till en viss punkt, men är gemenskapen så stark att det finns en gemensam uppfattning är det, som vi såg i tidigare redogörelse, snarare konsensus som blir aktuellt. Uttryckt på annat sätt: är gemenskapen så utvecklad och stark att det inte finns en underliggande konflikt, är det inte fråga om kompromissande.

Utifrån Goldings resonemang är det lätt att just se gemenskapen i ett relativt homogent och stabilt land som Norge. Landet har en lång historia av att vara en stabil och välfungerande demokrati. I jämförelse med vissa grannländer – som Sverige – präglas Norge av starkare känslor kopplade till den nationella identiteten. Det starka nationella vi:et torde vara en god grund för kompromisslösningar inom den nationella politiken. I detta sammanhang blir det aktuellt att tala om politisk kultur. Med ”politisk kultur” menar vi här formella och informella spelregler för den politiska processen och regler och praxis för hur staten, politiska företrädare, intresseorganisationer och civilsamhället interagerar och kommunicerar både i politiska konflikter och i mer eller mindre samförståndsinriktade beslutsprocesser (Dorum 2016).

Kompromissorientering kan generellt sägas vara ett kännetecken för den nordiska politiska kulturen (Olsen 1988: 41; Olsen 2014: 151), i den meningen att även i de fall där motsättningarna är starka och temperaturen i debatten hög finns det fortfarande en önskan att samla största möjliga majoritet bakom besluten. Detta innebär att majoriteten inte använder sin makt för att maximera sina egna intressen, utan snarare söker kompromisslösningar som så många som möjligt kan leva med (Olsen 1988).

Krautwald (2021: 44) beskriver hur ”den nordiska modellen”, präglad av starka normer om fred och konsensus, utgör ett ramverk för politiska beslut, och hur en delad grundläggande värde- och normgemenskap formar dialogorienterade lösningar på intressekonflikter. Detta återspeglas också i beslutskulturen i Stortinget. Även om det räcker med enkel majoritet i de flesta stortingsomröstningar finns det en tradition av att hänsyn tas till långsiktighet och förutsägbarhet. Detta innebär att man tenderar att söka en större majoritet än vad som är strikt nödvändigt genom kompromisser mellan flera partier. En förhandlingsprocess mellan parter som initialt har olika uppfattning kan också bidra till att skapa legitimitet för politiska beslut i konfliktfyllda frågor. Genom bred enighet om huvuddragen i t.ex. den ekonomiska politiken, utrikespolitiken och försvarspolitiken undviks plötsliga och stora förändringar efter regeringsskiftet. Vargöverenskommelsen är ett bra exempel på detta.

Vargöverenskommelsen kännetecknas därigenom av det som inom förvaltningsforskningen ofta benämns stigberoende, i det här fallet i form av en samförståndskultur (se t.ex. Christensen, Lægreid & Røvik 2021). Detta beslutsfattandets stigberoende har främjat viljan att kompromissa i Stortinget i beslut

som rör utformningen av vargförvaltningen. Dock kan detta stigberoende ha lett till en form av överdrift i termer av att hänvisa till beslut som kompromisser när de egentligen inte är det, alternativt till att beslutsfattarna försöker ingå kompromisser i konflikter där de strängt taget inte är i stånd att göra det.

Det starka nationella vi:et kan dock problematiseras utifrån den tydliga motsättningen mellan centrum och periferi som sedan lång tid präglar norsk politik. Även om en stark nationell samförståndskultur underlägger kompromisser kommer man inte ifrån att det i vardagen saknas gemenskap mellan vargförsvare och vargmotståndare. Något som försvårar kompromisser är de aggressiva stämningar som finns bland aktivister och andra medborgare som är berörda av rovdjursfrågan. Bortsett från personer som deltagit i förhandlingarna, så står de två olika sidorna – vargförsvare och vargmotståndare – långt ifrån varandra.

I många fall får alltså det nationella vi:et fått stå tillbaka för en identifikation antingen med periferin eller med centrum. De tidigare nämnda livsformsmotsättningarna kan ibland göra det oklart vad som läggs i ordet "vi". En representant från Naturvernforbundet säger exempelvis följande: "Debatten må flyttes fra antall ulv til hvordan vi kan leve med ulv i ulvesonen" (Cottis, 2017). En relevant fråga i sammanhanget blir då vilka som ingår i detta vi – ingår också landsbygdens vargmotståndare?

Motsättningen mellan centrum och periferi är som nämnts institutionaliserad inom den norska politiken. Detta betyder att man har rutiner och resurser för att hantera många av de frågor som uppstår i förhållande till denna konfliktlinje. Ett problem med rovdjursfrågan tycks dock vara att den bryter med denna institutionalisering – bland annat genom att grupper på landsbygden inte anser sig representerade (Høyer, Strand & Lesjø 2022). På detta sätt uppstår en mer "otämjd" konflikt mellan centrum och periferi.

En del i den nationella identiteten är dessutom en strävan efter att vara ett föredöme internationellt. "Det är typisk norskt att vara god" som Gro Harlem Brundtland uttryckte saken. När det gäller rovdjursfrågan blir det som nämnts märkbart att det särskilt för vargförsvarna tycks vara viktigt att leva upp till internationella konventioner och förpliktelser gällande rovdjur.

En representant från Naturvernforbundet skriver: "En fortolkning som noen forsøker seg på, vil i verste fall kunne undergrave bevaringsambisjoner og omfatte alle Bernkonvensjonens arter i alle partsland. Hvis alle land skal skalte og valte etter eget forgodtbefinnende og med egne definisjoner og fortolkninger så undergraves hele konvensjonen og i verste fall alle internasjonale konvensjoners verdi som rettsinstitutter" (Håpnes 2016).

Konventioner och förpliktelser kan dock tolkas radikalt olika beroende på vilken sida man tillhör. Intressant är dock att Norges rykte internationellt – ryktet inom den största gemenskapen så att säga – är viktigt både för rovdjursförsvare och rovdjursmotståndare.

TILLIT

Vi vill slutligen hävda att även tillit har en ambivalent karaktär i förhållande till kompromisser och kompromissande.

En positiv aspekt i tillits- och kompromisshänseende är att Norge, tillsammans med de andra nordiska länderna, räknas som ett "högtillitssamhälle", där man generellt har hög tillit till politiker och politiskt beslutsfattande. Förutsättningarna för vargöverenskommelsen skulle därmed kunna ses som gynnsamma. Om medborgarna generellt har tillit till politiskt beslutsfattande i Norge bör detta förstås även gälla vargöverenskommelsen.

En generell tillit, med "stor bandbredd" (Høyer & Mønness 2016), är dock svår att uppnå när de berörda parterna står så långt ifrån varandra och har skilda vardagsliv. Den starka polariseringen är alltså en problematisk aspekt för tillit och därmed för kompromisser (jfr Erlingsson m.fl. 2024).

Det finns här en intressant paradox inbyggd i ett högtillitssamhälle som gör att hög tillit, förutom att vara en självklart positiv aspekt när det gäller kompromisser, också kan bli ett hinder. Paradoxen handlar om att hög tillit bäddar för besvikelser och svek.

Att visa tillit i form av handling innebär att avstå från att vidta försiktighetsåtgärder i en situation präglad av risk (Grimen 2009). I ett högtillitssamhälle som det norska innebär det att medborgare generellt har tillit till de flesta personer och institutioner även om medborgarna har mycket att förlora om tilliten bryts. Vargöverenskommelsen kom således till stånd även om det fanns mycket att förlora för parterna om inte kompromissen följdes upp på det sätt som parterna förutsatte. När parterna menar att kompromissen är bruten upplevs detta som mycket svekfullt och smärtsamt både för att tillitsbrott inte är så vanligt och för att mycket går förlorat när tilliten bryts.

Den som känner stor tillit har härvidlag lättare att känna sig sviken jämfört en person som känner låg tillit. Högtillitssamhället underlättar alltså att ingå kompromisser, men skapar också grund för besvikelser om inte kompromisser hålls.

Troligen kan tilliten variera beroende på hur rovdjursfrågan definieras i olika situationer. Om frågan definieras tydligt utifrån livsformerna kan tillit undergrävas. Livsformerna är ju varandras motsatser och det finns just i dessa liten grund för kompromisser. Om rovdjursfrågan däremot definieras som en administrativ eller teknisk fråga – och fokus läggs exempelvis på ekonomi eller juridik – kan frågan (tillfälligt) neutraliseras och avdramatiseras och möjligheterna till tillit mellan parterna förbättras.

Sammanfattningsvis visar analysen att Goldings villkor, att det måste finnas en viss tillit mellan parterna för att en kompromiss ska kunna ingås, även gäller i vargöverenskommelsen. Samtidigt framgår det att betydelsen av tillit i kompromissprocessen är komplex och att den höga graden av tillit mellan parterna inte bara har haft en främjande funktion. Den verkar också ha hämmat

möjligheterna att skapa en robust och hållbar vargkompromiss, genom att den skapat realistiska förväntningar på kompromissen och lett till misstro mellan parterna när förväntningarna brutits. Även tillit kan alltså förstås som en icke-linjär betingelse för kompromisser.

Icke-linjära och linjära betingelser för kompromisser

Syftet med denna studie har varit att undersöka på vilket sätt Goldings betingelser för kompromisser är giltiga i gränslandet mellan kontrovers och kompromiss och hur de påverkar kompromissprocessen. Det empiriska exemplet har varit den norska rovdjurspolitiken och, mer specifikt, vargöverenskommelsen. Så vad kan vår studie lära oss om Goldings betingelser för kompromisser? Till att börja med visar sig Goldings indelning av betingelser på en punkt vara för outvecklad. I studien argumenterar vi för att betingelsen kommunikation behöver delas upp i två – kommunikationens form och kommunikationens innehåll. Vi menar dessutom, och framför allt, att vi tar ett steg framåt när vi skiljer på olika typer av betingelser för kompromisser. Medan Golding ser betingelserna som något ensartat menar vi som framgått att betingelserna kan delas in i icke-linjära och linjära.

Vad gäller de icke-linjära betingelserna så tolkar vi kommunikationens innehåll som en av dem. Ett tydligare innehåll är alltså inte alltid bättre sett ur kompromissynpunkt. Kommunikation mellan parterna är förvisso en grundläggande förutsättning för att kunna ingå en kompromiss. Oklarheter i kommunikationens innehåll kan emellertid ha en konstruktiv funktion för möjligheterna att ingå en kompromiss. Tydligt kommunikationsinnehåll kan istället göra det mer utmanande att nå en kompromiss, särskilt om det uppstår olika uppfattningar mellan parterna om vad konflikten som det ska kompromissas om i grunden handlar om. Samtidigt kommer tydligt kommunikationsinnehåll att göra det lättare att genomföra en kompromiss när den väl har ingåtts.

Gemenskap och en gemensam politisk identitet och kultur mellan parterna är i grunden en viktig främjande betingelse. En stark upplevelse av samhörighet kan ligga till grund för att etablera en kultur och tradition av att ingå kompromisser i viktiga politiska frågor där olika parter har motstridiga ståndpunkter. Samtidigt kan en sådan kompromisskultur bidra till att både dölja och underskatta konfliktens djup. Detta är särskilt tydligt när konflikten mobiliserar parternas livsformer.

På ett principiellt plan menar vi också, vilket har antytts, att gemenskap som betingelse för kompromisser har ett "tak". "För mycket" och "för stark" gemenskap – med frånvaro av underliggande konflikt – gör kompromissen som lösning irrelevant och bäddar istället för konsensus.

Gällande tillit kan vi konstatera att omständigheten att vargöverenskommelsen sker i ett högtillitssamhälle är, inte oväntat, främjande för en kompromiss. Men även på denna punkt finns en dubbelhet eftersom hög tillit också skapar grund för besvikelser. Paradoxalt nog finns det alltså även hämmande aspekter i tilliten. Kompromissande i ett högtillitssamhälle kan leda till en kraftigt fluktuerande kompromissprocess, där hög tillit i ett visst skede snabbt kan bytas ut mot stor besvikelse.

Om vi övergår till kompromissens linjära betingelser så finner vi två betingelser inom denna kategori – kommunikationens form och moraliskt erkännande av motparten. När det gäller kommunikationens form menar vi helt enkelt att ju mer utvecklade formerna för kommunikationen är, desto bättre är det för kompromissen. En punkt i vårt exempel, där kommunikationens former hade kunnat vara mer utvecklade, är behandlingen av den kritiska frågan huruvida de olika parterna lägger olika innebörd i centrala begrepp (t. ex. begreppet "natur").

Vad gäller moraliskt erkännande av motparten så ser vi minst av denna betingelse i vargöverenskommelsen. En miniminivå är uppnådd i kraft av en stark institutionaliserad förhandlingskultur, där ett visst formellt erkännande mellan kontrahenterna finns inbyggt. Men går vi utanför det formella hittar vi mycket respektlöshet parterna emellan. Betingelsen bedömer vi som linjär eftersom vi har svårt att se en situation där det finns "för mycket" moraliskt erkännande.

Referenser

- Aas-Eng, Erling, 2017. "Cottis treffer dårlig", intervju med G. Østmoe, *Østlendingen*, 24. november, s. 5.
- Bellamy, Richard, 1999. *Liberalism and Pluralism: Towards a Politics of Compromise*. New York: Routledge.
- Bellamy, Richard, Kornprobst, Markus & Reh, Christine, 2012. "Introduction: meeting in the middle", *Government & Opposition* 47(3), s. 275–295.
- Berg, Linda & Solevid, Maria, 2015. "Tracing a Political Cleavage: The Wolf Issue in Sweden", *European Politics and Society* 16(4), s. 488–522.
- Bæk, Øyvind, 2017. "Vi skal løse ulvefloken", intervju med G. Østmoe, *Østlendingen*, 12 januari, s. 4.
- Christensen, Tom, Lægreid, Per & Røvik, Kjell A., 2021. *Organisasjonsteori for offentlig sektor – instrument, kultur, myte*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Cottis, Thomas, 2017. "Debatten må over fra antall ulv, til hvordan vi kan leve med ulven i ulvesonen", *Østlendingen*, 17. juli, s. 3.
- Dokument 8:163 S (2010–2011). *Representantforslag om endringer i forvaltningen av rovvilt*.
- Domstol.no, 2021. Tillgänglig på [hr-2021-662-a.pdf](https://domstol.no/hr-2021-662-a.pdf), läst 2025-02-02.

- Duit, Andreas & Löf, Annette, 2018. "Dealing with a Wicked Problem? A Dark Tale of Carnivore Management in Sweden 2007–2011", *Administration & Society* 50(8), s. 1072–1096.
- Dørum, Knut, 2016. *Frå undersått til medborgar. Styreform og politisk kultur i Noreg 1660 til 1814*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Ekengren, Ann-Marie, 2012. "Vargfrågan och politiska skiljelinjer. Intressemobilisering i Sverige", *Statsvetenskaplig tidskrift* 114(4), s. 523–550.
- Erlingsson, Gissur Ó, Wallman Lundåsen, Susanne & Öhrvall, Richard, 2024. "Introduktion till specialnummer om polarisering mellan stad och land", *Statsvetenskaplig tidskrift* 126(5), s. 889–900.
- Fossum, Kari Wenche, 2016. "Høyesterett og ulv", *Østlendingen*, 8 september, s. 6.
- Gjems, Knut A., 2017. "Ulvesaken – en demokratisk krise", *Østlendingen*, 14 februari, s. 6–7.
- Golding, Martin P., 1979. "The Nature of Compromise: A Preliminary Inquiry". *NOMOS Compromise in ethics, law, and politics* 1979 21, s. 3–25.
- Gram, Trond, 2015. "Den aktive staten: Løsning på finanskriser", *Nytt Norsk Tidsskrift* 32(1), s. 56–65.
- Grimen, Harald, 2009. *Hva er tillit*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gutmann, Amy & Thompson, Dennis, 2012. *The Spirit of Compromise: Why Governing Demands It and Campaigning Undermines It*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Herzog, Lisa, 2023. "Urban–rural justice", *Journal of Political Philosophy* 31(2), s. 233–253.
- Håpnes, Arnodd, 2016. "Ingen juridisk eller biologisk tvil om", intervju med G. Østmoe, *Østlendingen*, 24 februari, s.3.
- Højrup, Thomas, 1989. *Det glemte folk: Livsformer og centraldirigering*. Köpenhamn: Institut for europæisk folkelivsforskning och Statens byggeforskningsinstitut.
- Høyer, Hans C. & Mønness, Erik, 2016. "Trust in public institutions – spillover and bandwidth", *Journal of Trust Research* 6(2), s. 151–166.
- Høyer, Hans C., Strand, Mona & Lesjø, Jon H., 2022. "Hvorfor vekker den norske ulvepolitikken så sterk motstand?", *Samfunn og økonomi* 1, s. 38–53.
- Innst. S. nr 174 (2003–2004) *Rovvilt i norsk natur*.
- Innst. S. nr 330 (2015–2016) *Ulv i norsk natur. Bestandsmål for ulv og ulvesone*.
- Karlsson, Jan Ch. & Bergman, Ann, 2017. *Methods for Social Theory: Analytical Tools for Theorizing and Writing*. London: Routledge.
- Krause, Monika, 2016. "The Meanings of Theorizing", *The British Journal of Sociology* 67(1), s. 23–29.
- Krause, Monika, 2024. "Theorizing from Neglected Cases", *Distinktion: Journal of Social Theory* 25(2), s. 250–266.
- Krautwald, Charlie, 2021. *Kampen om gaderne: Gadepolitik og rumlige krav i 1930'ernes politiske kultur*. Doktorsavhandling, Universitetet i Agder, fakultet for humaniora og pedagogikk.
- Lepora, Chiara, 2012. "On Compromise and Being Compromised", *The Journal of Political Philosophy* 20(1), s. 1–22.
- Luhmann, Niklas, 2021. *Tillid: en mekanisme til reduktion af social kompleksitet*. Köpenhamn: Gyldendal.
- Løken, Martin, 2017. "Ja til en ulve-løsning", *Østlendingen*, 3 juli, s. 6–7.

- Margalit, Avishai, 2010. *On Compromise and Rotten Compromises*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- May, Simon Căbulea, 2005. "Principled Compromise and the Abortion Controversy", *Philosophy & Public Affairs* 33(4), s. 317–348. Tillgänglig på <https://doi.org/10.1111/j.1088-4963.2005.00035.x>.
- May, Simon Căbulea, 2013. "Compromise", s. 959–968 i LaFollette, Hugh (red.), *The International Encyclopedia of Ethics*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Menkel-Meadow, Carrie, 2010. "Compromise, Negotiation, and Morality", *Negotiation Journal* 26(4), s. 483–499.
- Olsen, Johan P., 1988. *Statsstyre og institusjonsutforming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Olsen, Johan P., 2014. *Folkestyrets varige spenninger. Stortinget og den norske politiske selvforståelsen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Overeem, Patrick, 2023. "Compromise Between Realism and Moralism: Towards an Integrated Theoretical Framework", *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, s. 1–22. Tillgänglig på: <https://doi.org/10.1080/13698230.2023.2226472>.
- Ramberg, Eirik, 2022. Oslo tingrett har stoppet ulvejakten, regjeringen anker – NRK Norge – Oversikt over nyheter fra ulike deler av landet. Läst 2022-02-02.
- Regjeringen.no. Tillgänglig på <https://www.regjeringen.no/contentassets/9d1845b429e0430cacf2ef9706b23772/brev090714.pdf>, läst 2022-02-07.
- Rittel, Horst W. & Webber, Melvin M., 1973. "Dilemmas in a General Theory of Planning", *Policy Sciences* 4, s. 155–169.
- Rovviltforskriften 2005. *Forskrift om forvaltning av rovvilt*. FOR-2005-03-18-242. Lovdata.
- Simon, Herbert A., 1964. "On the Concept of Organizational Goals", *Administration Science Quarterly* 9(1), s. 1–22.
- Spang, Friderike, 2023. "Compromise in Political Theory", *Political Studies Review* 21(3), s. 594–607.
- Spang, Friderike, 2025. "Concessions in Compromise", *Philosophia*. Tillgänglig på <https://doi.org/10.1007/s11406-025-00824-x>.
- St.meld. nr. 15 (2003–2004). *Rovvilt i norsk natur*. Miljøverndepartementet.
- Swedberg, Richard, 2014. *The Art of Social Theory*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Thuderoz, Christian, 2017. "Why Do We Respond to a Concession with Another Concession? Reciprocity and Compromise", *Negotiation Journal* 33(1), s. 71–83.
- Van Parijs, Philippe, 2012. "What Makes a Good Compromise?", *Government & Opposition* 47(3), s. 466–480.
- Weinstock, Daniel, 2013. "On the Possibility of Principled Moral Compromise", *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 16(4), s. 537–556.